

басқаша қатынасар еді. Бірақ Райымбектің бойында нағыз қазақтылық ауыл жасына тән құпиялық бар.

Ал «Қысқы кеш» әңгімесін алып қарасақта қарапайым ауылдың тірлігі. Яғни, 60-90 жылдардағы ауыл өмірі қазіргі ауыл өмірінен еш айырмасы жоққа тән. Шөп шабу, мал бағу, шаңаман жем немесе шөп тасу айта берсеңіз адамдардың жүріс-тұрысына дейін ұқсайды. Тек жылдар жылыстап жылығанмен ауылдың төтті тірлігі өзгермеді. Өңгіменің негізгі желісі мұнда сүтене сөз айта алмай абыржаған жас жігіт. Негізінен алғанда жазушы ауыл жастарын еңбекке белсенді етіп көрсетеді. Олардың жан дүниесінің тазалығы, пектігі, тіпті біреудің бетіне қарап сөз айта алмауы ұялдықты, төрбиелікті білдіреді. Екі әңгімеде де Райымбек пен Жолбай қайырымды. Өздерінен кішілерге, әлсіздерге көмектескенді жақсы көреді. Бұл нағыз қазақ азаматының жүрегіне сәтті етіп жеткізу мақсатында өңгімелерінің қай-қайсысыда таза шынайы өмір суреттеледі.

Дулат Исабеков өзі игерген көркемдік қазыналарды негізінен шағын жанрлардан тауыпты. Шығармашылық жолының басты нүктесінен бастап бүгінге дейін толассыз жазып келе жатқан өңгімелері де осыған дәлел. Соның ішінде атап айтатын өңгімелері олар: «Ақырамаштан Наурызға дейін», «Есепшот», «Түйегауық және домино», «Ескі үйдегі жана қоныс», «Талахан – 186», «Ескерткіш», «Бонапарттың үйленуі», «Социализм зәулімі».

Оқушыны оқтын-оқтын езу тартқызып отыратын әдемі юмор Дулаттың барлық туындыларында бар. Ал мына өңгімелерге бастан аяқ ашы, көркем әжуа өзек болған. Бір қарағанда, осыншалық қиырқұлық болса, сайқымазақтық та орын алады. Ал ойланп қарасақ, бұл жазушының көркемдік концепциясындағы белгілі бір кезеңді айғақтайтын дүниелер.

«Талахан – 186» деген өңгіме былай басталады: «Егер еріншектіктен дүниежүзілік жарыс өткізілетін болса және оған ерінбей қазақтар да қатыса қалса, халықаралық қазылар алқасы бас жүлдені ойланбастан қазақтарға беретініне өз басым тіге аламын». Рас. Дұрыс. Бес тігуге болады. Тек еріншектіктен ғана емес, дарақылдықтан да, әрекетсіздіктен де, дүмшіліктен де. Ұлы Абай атамыз «қашық бол» деген бес нәрсеге заманына қарай тағы кемінде он кемшілік қосып алған қазақтың мінез-құлқындағы бүгінгі келенсіздіктерді синай қамшылап, мақтамен бауыздай отырып, тіпті кейіпкерлерін, іштей езіле жақсы көре отырып, әжуа ету, сөйтіп қазіргі кездің өмірден ойып-ойып алынған шынышыл суреттерін жасау – осы өңгімелердің түп қазығы, алған мақсаты рухтас осы дүниелердің

Біз сөз еткелі отырған қазақ өңгімелері 80-90-шы жылдарда өкімшіл-өміршіл жүйенің күйреуі қарсаңына түспа-түс келді. Жылымықтың аяғы тоқырауға ұласты. Прозалық жанрларға қарағанда оперативті жанр өңгімеде айқын көрінеді. Оған көрнекті жазушыларымыз Оралхан Бөкей, Сайын Мұратбеков, Мағзұм Сүндетов, Дулат Исабеков т.б. сынды ағаларымыздың шағын жанрда жазған туындылары куә.

Кейіпкердің жан – дүниесіне үнілу оны әр қырынан танытатын көркемдік құралдарды пайдалану жазушы шеберлігіне, талантына байланысты. Кейіпкердің рухани өлеміне үнілу, жан сарайына психологиялық талдау жасау, адамның ішкі дүниесінің құпиясын ашу.

Белгілі ғалым Б. Майтановтың сөзімен айтқанда көркем шығармадағы өмір шындығының басты бір кепілі психология, оны жеткізу амал-тәсілдерінің жиынтығы немесе идеялық этикалық, творчестволық феномен-психологизм [1].

Өңгіме жанрынан психологизм үшін мінез-құлықты қарастыру тәсілінен гөрі, кейіпкердің ішкі дүниесін, ойын, жалғастырып көркем түрде суреттей білудің маңызы зор. Егер көркем шығармада кейіпкердің мінез-құлқын ашып көрсету үшін негізгі тәсіл ретінде психологиялық суреттеу, қолданылса ғана, шығармадағы психологизмді анықтай аламыз.

60-90-шы жылдарда жазылған қазақ өңгімелерінің бірсыпырасы дархан даланың момын шаруасы немесе күйкі тірлікпен күн кешкен ауыл адамдары. Бұлардың басындағы тірлік қарапайым болып көрінгенімен атқарар шаруасы ауқымды.

Дулат Исабеков өңгімелерінде уақыт пен кеңістік, кешегі мен бүгінгі өмір шығарма идеясына қызмет етіп, кейіпкер психологиясын ашады. Оқиғалардың уақыт тұрғысынан аралас келуі, көркемдік құндылығы өз алдына, терең философиялық мәні бар.

60-90 жылдардағы қазақ өңгімесінің психологиялық табиғаты сол кездегі қарапайым қазақ ауылының ішкі және сыртқы көрінісі. Қай жазушыны алмасақта бәрі дерлік ауылдың әсем көрінісімен, сол елдің тұрғындарының қарапайымдылығы, адалдығы, тазалығы сөз болды. Мысалы, жазушы С. Мұратбековтың «Өлең» өңгімесінде Райымбектің алғаш жазған өлеңі сөз болды. Бұл жай анау-мынау өлең емес, қызға арналған махаббат жайындағы өлең еді. Ауыл баласының қала қызына ғашық болуы, оған арнап өлең жазуында еш әбестік жоқ. Бірақ Райымбектің ұялдығы, қызға қарсы сөз айта алмауы қазақ ер азаматтарына жат қылық. Өжет, өткір болса Дарига